

مقاله پژوهشی: تحلیل آسیب‌شناسانه خیزش مردمی کشور لیبی

[20.1001.1.33292538.1400.11.42.13.3](https://doi.org/10.3329/2538.1400.11.42.13.3)

حسین اکبری^۱، ادریس فیلی^۲، امیر هوشنگ خادم‌دقیق^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۰

چکیده

منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا از لحاظ جغرافیایی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی که در قرن بیستم میدان تاخت و تاز انگلیس، فرانسه و آمریکا شده بود و شکل‌گیری حکومت‌های استبدادی و وابسته یکی از نتایج زیان‌بار این تهاجم به حساب می‌آید، در آستانه سده بیست‌ویکم با الگوگیری از انقلاب اسلامی ایران، دچار تحول جدی شد و وضعیت جدیدی پیدا کرد و خیزش‌های مردمی با عنوان بیداری اسلامی در کشورهای این منطقه بر ضد حاکمان اقتدارگرای آن که با حضور اقلیت‌های مختلف مردم شکل گرفت و آتش به خرمن نظام‌های قبیل‌های و خودکامه عربی زد، یکی از آثار این وضعیت محسوب می‌شود؛ اما این خیزش‌ها در مسیر خود با چالش‌ها و آسیب‌هایی مواجه شد و از این رو به هدف اصلی خود که همان دگرگونی بنیادین در ساختار قدرت حاکم در این کشورها بود، دست نیافت و به نقطه اوج خود نرسید.

این مقاله با هدف شناخت عوامل آسیب‌شناسانه خیزش مردمی در کشور لیبی به روش آمیخته (موردی زمینه‌ای) در قلمرو زمانی این خیزش‌ها (بازه زمانی ۱۷ دسامبر ۲۰۱۰ تا ۲۷ آذرماه ۱۳۸۹) تاکنون با رویکرد تبیینی - اکتشافی از طریق به‌کارگیری آمارهای توصیفی و استنباطی (تحلیل عاملی) در یک جامعه آماری ۴۰ نفره در جهت پاسخگویی به این سؤال که عوامل بروز آسیب بر روند خیزش مردمی در کشور لیبی چیست؟ انجام شده که ماحصل آن تبیین مهم‌ترین عوامل انحراف، انفعال و آسیب این خیزش در کشور لیبی و در قالب بیداری اسلامی است.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌شناسی، خیزش مردمی، بیداری اسلامی، کشور لیبی.

۱. دکترای علوم سیاسی.

۲. دانش‌آموخته دکترای امنیت ملی داعا (نویسنده مسئول) shahid@khu.ac.ir

۳. دانش‌آموخته دکترای امنیت ملی داعا و مدرس دانشگاه علوم و فنون شهید ستاری.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین و در عین حال، بحث‌برانگیزترین نمونه‌های اخیر تأثیرگذاری انقلاب اسلامی، موج جدید بیداری اسلامی^۱ است که از سال ۱۳۸۹ ابتدا در شمال آفریقا و کشورهای تونس، مصر و لیبی آغاز شد و سپس به غرب آسیا و کشورهای همچون بحرین و یمن سرایت نمود (کردونی، ۱۳۹۳: ۱۸).

در این میان، تحولات خیزش مردمی در قالب بیداری اسلامی در کشور لیبی به دلیل موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک خود و نیز بافت جمعیتی، قومی و ترکیب نیروهای سیاسی و مذهبی، به همراه پیشینه منحصر به فرد تاریخی و سیاسی خود، از جایگاهی ویژه در این مباحث برخوردار بوده و شایسته نگاهی عمیق و راهبردی است (حقیقی، ۱۳۹۰: ۲۵). به بیان دیگر، تحولات این کشور مهم اسلامی در شمال قاره آفریقا و در همسایگی قاره اروپا و با در اختیار داشتن منابع عظیم انرژی، برای مجموعه جهان اسلام از اهمیت برخوردار است و این اهمیت از منظر جمهوری اسلامی ایران، به عنوان بنیان‌گذار الگوی جدید اسلام سیاسی و حکومت اسلامی، داعیه‌دار احیای تمدن نوین اسلامی و رهبر جبهه مقاومت در منطقه و جهان، مضاعف است (ثقفی عامری، ۱۳۹۰: ۴۴).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در اولین اجلاس بیداری اسلامی در شهریور سال ۱۳۹۰ در رابطه با ضرورت شناخت خطرات و آسیب‌های پیش روی بیداری اسلامی فرمودند: «نخست باید تأکید کنم که خطر هست، ولی راه مصونیت از آن نیز هست. توجه به خطر نباید ملت‌ها را بترساند. بگذارید دشمنانمان از شما بترسند، خطرها را باید شناخت تا در مواجهه با آن حیرت و تردید پیش نیاید و چاره و علاج شناخته شده باشد. ما با این خطرها پس از پیروزی انقلاب اسلامی روبه‌رو شدیم و آن‌ها را شناختیم و تجربه کردیم و به خواست خدا و رهبری امام خمینی (ره)^۲ و بصیرت و فداکاری مردمان از بیشتر آن‌ها به سلامت گذشتیم، البته توطئه‌ها از سوی دشمن و عزم راسخ از سوی ملت همچنان ادامه دارد».

بنابراین اهمیت (دستاوردهای) این تحقیق با رویکرد ایجابی و نگاهی علمی: شناخت نقاط قوت و فرصت این خیزش در کشور لیبی؛ شناخت نقاط ضعف و تهدیدات و دلایل عدم موفقیت آن، در راستای تبیین آسیب‌های مترتب؛ کمک به جلوگیری از انحراف و آسیب در خیزش‌های مردمی سایر کشورها و مصون‌سازی خیزش‌های مشابه در مقابل آسیب‌های پیش‌رو؛ کمک به نخبگان جهان اسلام در تحلیل درست و واقعی تحولات سیاسی کشورهای مسلمان به‌ویژه تحولات کشور مورد مطالعه (لیبی) به‌منظور برون‌رفت از وضعیت پدید آمده، تداوم خیزش‌ها در مسیر و اهداف اصلی آن و همچنین کمک به ترسیم چشم‌انداز و افق مطلوب آینده؛ ارتقای دانش مدیران راهبردی کشور در هدایت صحیح جریان بیداری اسلامی در کشور لیبی.

و ضرورت آن با رویکرد سلبی و نگاه عملی: عدم امکان معرفی الگوی انقلابی مناسب برای دیگر ملت‌ها منطبق با الگوی انقلاب اسلامی ایران؛ عدم ایجاد توانایی در شناخت و مدیریت آسیب‌های محتمل برای دیگر خیزش‌های مردمی - اسلامی در دیگر کشورهای جهان به‌ویژه جهان اسلام؛ ناشناخته ماندن علل و عوامل بروز انحراف و آسیب‌های مترتب بر خیزش‌های مردمی در کشور یادشده؛ فراهم نشدن فضای علمی و پژوهشی مناسب برای شناخت و تحلیل واقعی تحولات سیاسی کشور مورد مطالعه؛ ضرورت شناخت خطرات؛ پیش روی بیداری اسلامی برای جلوگیری از حیرت و تردید در مواجهه با این خطرات؛ ناشناخته ماندن راه‌های علاج خطرات و آسیب‌های پیش‌رو در صورت عدم انجام آسیب‌شناسی مناسب در این رابطه.

از این رو، مسئله اصلی تحقیق این است که چه چالش‌ها و آسیب‌های عمده‌ای که موجب گردید خیزش مردمی در کشور لیبی با وجود نقاط قوتی چون برخورداری از عقبه مردمی فراگیر متکی بر مبانی اعتقادی و تاریخی، پیش‌رو داشتن تجارب ارزشمند انقلاب اسلامی و جبهه مقاومت، پیروزی‌های نسبتاً کم‌هزینه و سریع، غافلگیری و سردرگمی جبهه مقابل، به انحراف کشیده شده و به نقطه اوج و هدف اصلی خود که همان دگرگونی بنیادین در ساختار قدرت حاکم در این کشورها بود نائل نشود؛ بنابراین در این مقاله

محققین درصدد هستند با هدف شناخت عوامل بروز آسیب‌های مُرتب بر روند خیزش مردمی در کشور لیبی به این سؤال پاسخ دهند که عوامل آسیب‌زا بر روند این خیزش در کشور مطروحه چه بوده است.

پیشینه تحقیق

علل و عوامل بیداری اسلامی در خاورمیانه و شمال آفریقا (مطالعه‌ی موردی تونس، مصر، لیبی و یمن)، (دهقانی فیروزآبادی، سید جلال؛ محسنی، سجاد، ۱۳۹۴)؛ پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا در چارچوب یکی از رهیافت‌های نظری چند عاملی انقلاب، به تبیین روشمند علل و عوامل این تحولات بپردازد. پاسخ موقت به این سؤال به‌عنوان فرضیه آن است که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تحولات خاورمیانه و شمال آفریقا متغیرهای ملی شامل توسعه وابسته، دولت سرکوبگر و شخصی، زوال اقتصادی، شکاف اقتصادی، شکاف مذهبی و قومی و شکاف سنی و جنسی و متغیرهای بین‌المللی شامل نفوذپذیری در برابر تبلیغات رسانه‌ای، نقش سازمان ملل متحد و ایالات متحده آمریکا در فرایند افزایش فشار و تأثیرپذیری از انقلاب اسلامی هستند.

نقش بیداری اسلامی بر توسعه دموکراسی در کشورهای مصر، تونس و لیبی، (محمد هدایت، ۱۳۹۲، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - دانشگاه اصفهان - دانشکده اقتصاد و علوم اداری، ۱۳۹۲. کارشناسی ارشد)؛ در این پژوهش توجه اصلی ما به تحولات اخیر در سه کشور تونس، مصر و لیبی است که زودتر دست‌خوش انقلاب شدند. مبنای نظری این پژوهش ترکیبی از نظریه حمید احمدی در علت‌گرایی جنبش‌های اسلامی به سمت اقدامات مسالمت‌آمیز و نظریه ساموئل هانتینگتون است که نیروی طبقه متوسط جدید را داعیه‌دار دموکراسی در هزاره سوم می‌داند. بر اساس یافته‌های این تحقیق، بیداری اسلامی در شرایط جدید و با حضور طبقه متوسط جدید به‌رغم مشکلات و کاستی‌ها، در مجموع بر روند نهادینه شدن دموکراسی در سه کشور تونس، مصر و لیبی تأثیر مثبت دارد.

جنبش‌های اسلامی معاصر در شمال آفریقا (الجزایر، لیبی، مراکش و تونس) با تأکید بر مبانی معرفت‌شناسی، کلامی و فلسفی، (نصرالله سخاوتی، ۱۳۹۳، حوزه علمیه قم)؛ فرصت‌های دولت اسلامی در شمال آفریقا: ۱- مسلمان بودن مردم منطقه؛ ۲- وجود محبت اهل‌بیت^(ع) در آنجا؛ ۳- گرایش مردم و اندیشمندان شمال آفریقا به ایران اسلامی و انقلابی؛ ۴- وجود برخی از مراکز علمی نظیر جامع زیتونه و امثال آن در آنجا؛ و مواردی از این قبیل فرصت‌های خوبی برای توجه بیشتر دولت اسلامی به شمال آفریقا می‌باشند. در عین حال هر عملی عکس‌العمل و هر کنشی واکنش و هر فرصتی تهدیدهایی را نیز به همراه دارد: ۱- تهاجم عمومی غرب به اسلام، مسلمین و مغرب اسلامی؛ ۲- وجود روشنفکرانی در مراکز علمی نظیر دانشگاه رباط مراکش؛ ۳- غرور برخی از رهبران برخی از واحدهای سیاسی در آنجا؛ ۴- وجود اختلافات تاریخی - عقیدتی در آنجا؛ ۵- اختلافات موجود میان قدرت سیاسی و قدرت اجتماعی...

ادبیات تحقیق

۱. کشور لیبی

لیبی به سه منطقه اصلی به نام‌های اقلیم طرابلس، فزان و برقه تقسیم می‌شود که این سه منطقه در زبان‌های عربی به ترتیب Tripolitania و Fezzan و Cyrenaica نامیده می‌شوند (داداندیش، ۱۳۹۱: ۳۰۰).

خیزش مردمی در لیبی و واکنش سرکوبگرانه دولت معمر قذافی چشم‌ها را متوجه این کشور آفریقایی کرده است و مسیر ویرانگری را که قذافی در طول ۴۲ سال حکومت دیکتاتوری پیموده، نمایان شده است. قذافی به‌جای ایجاد نهادهایی که کشور را در مسیر دموکراسی قرار می‌دهد، هر آنچه در سنت سیاسی نشان از مردم‌سالاری داشت را ویران کرد (مجنهدزاده، ۱۳۹۱: ۳۲).

در لیبی ابهام‌هایی در زمینه انتقال قدرت وجود داشت، با شروع خیزش‌های مردمی در جهان عرب، قذافی هیئت‌هایی را به ریاست عمر اشکال، رئیس واحد هماهنگ‌کننده

ارتباطات کمیته‌های مردمی برای مذاکره با سران قبایل شرقی به این نواحی روانه کرد؛ مأموریتی که در ظاهر با شکست مواجه شد و وعده و وعیدهای سرهنگ نتوانست آن‌ها را از انقلاب منصرف کند (کاظمی، ۱۳۹۲: ۸۸).

پدیده‌های خطرناک در لیبی را بر اساس رابطه آن‌ها با اسلحه، به دو گونه متفاوت تقسیم‌بندی کرد که این دو گونه عبارت‌اند از:

۱-۱. **افراط‌گرایی مذهبی و سلفی‌گری:** با وجود آنکه انقلاب لیبی در زمینه ظهور جریان‌های مذهبی به‌عنوان قدرت‌های سیاسی تأثیرگذار در تغییرات به وجود آمده، تفاوتی با سایر انقلاب‌های بهار عربی ندارد، اما با توجه به ویژگی مسلحانه این انقلاب، فعالیت مذهبی در لیبی در پیدایش گردان‌های مسلحی جلوه یافت که در چارچوب ایدئولوژی سیاست مذهبی قرار گرفته و حضور فعالی در مبارزه بر ضد گردان‌های وابسته به «معمار القذافی» داشتند، اما شمار اندکی از این گردان‌های مسلح همچنان با قانون کنونی کشور و نهادهای مذهبی آن مخالفت می‌کنند (همان منبع: ۳۲۱).

۱-۲. **قبیله‌گرایی و منطقه‌گرایی:** لیبی از گذشته تاکنون از مناطق و قبیله‌های مختلفی تشکیل شده و این یکی از جلوه‌های ساختار اجتماعی این کشور است، این پدیده در گذشته تهدیدی بر ضد ساختار کشور لیبی به شمار نمی‌آمد، چراکه رقابت، حسادت و فخرفروشی میان مناطق و شهرها در سایه دولتی قدرتمند یکی از ویژگی‌های انسانی در بسیاری از جوامع بشری است، اما پخش بی‌رویه اسلحه در لیبی، چهره دیگری به این پدیده داده، جایی که اختلافات میان برخی قبیله‌ها با زبان اسلحه درهم‌آمیخته و تبدیل به خطری بر ضد امنیت عمومی و ثبات اجتماعی این کشور شده است (همان منبع: ۳۲۲).

این در حالی است که افراط‌گرایان مسلح طرفدار فدرالیسم در لیبی نیز تنها خواهان برقراری یک نظام فدرال گسترده بوده و سخنی در مورد تجزیه این کشور و جدایی از آن نمی‌زنند، اگر شمار اندکی از آن‌ها نیز طرفدار جدایی باشند، باز جرأت نمی‌کنند در مورد آن صحبت کنند، چراکه نمی‌خواهند حس میهن‌پرستی سراسری دارای اتفاق نظر بر سر وحدت ملی را شوکه کنند و حمایت اقلیتی را از دست بدهند که آن‌ها را طرفداران

فدرالیسم می‌دانند نه تجزیه‌طلب (مجتهدزاده، ۱۳۹۱: ۳۴)؛ با این حال، زوال مشروعیت تنها نهاد منتخب در لیبی در رأس تمامی خطرات و پدیده‌های تهدیدکننده این کشور قرار می‌گیرد (بذرافکن و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۰۸-۱۰۱).

۳-۱. امنیت در لیبی: یکی از مهم‌ترین ارکان برای موفقیت هر دولتی در محیط منطقه‌ای پرآشوب غرب آسیا، داشتن ارتشی کارآمد، قوی و مدرن است، اما لیبی از داشتن چنین رکن تأثیرگذاری محروم است. ارتش لیبی طی جنگ داخلی نه‌ماهه که رژیم دیکتاتوری معمر قذافی بر این کشور تحمیل کرد، انسجام خود را از دست داد، کمیته عالی امنیت، نیروهای محافظ انقلاب و اتاق عملیات انقلابیون از مهم‌ترین ارکان جدید امنیتی هستند که پس از مرگ قذافی در لیبی ایجاد شدند. تشکیل این نهادها ضمن اینکه تضعیف ارتش ملی لیبی را در پی داشته است، سبب بروز اختلاف میان این نهادهای موازی و همچنین میان وزارت کشور و وزارت دفاع لیبی شد و در عین حال به «محلی شدن» سطح امنیت در لیبی انجامید (کردونی، ۱۳۹۳: ۴۲).

۴-۱. شبه‌نظامیان، گروه‌های تروریستی و حمایت‌های بین‌المللی: علاوه بر اینکه لیبی از وجود ارتشی قوی، مدرن و البته ملی محروم است، معضل مهم امنیتی دیگری که پیشروی کابینه وحدت ملی فایز سراج قرار دارد، این است که شبه‌نظامیان و همچنین گروه‌های تروریستی حضور پر قدرتی در لیبی دارند (همان منبع: ۴۶).

از نهم دسامبر ۲۰۱۵ میلادی نیز طرح بشردوستانه در لیبی آغاز شد که در آن بر لزوم کمک ۱۶۶ میلیون دلاری به یک میلیون و سیصد هزار نفر از شهروندان آسیب‌پذیر لیبی تأکید شده است. اگرچه دو ماه پس از اجرای این طرح تنها یک درصد از آن حمایت مالی شده است، اما به نظر می‌رسد در صورت تشکیل کابینه وحدت ملی در لیبی، اراده منطقه‌ای و بین‌المللی برای اجرایی کردن این طرح و کمک به کابینه فایز سراج برای کاستن از مشکلات اجتماعی - امنیتی وجود دارد (تقی عامری، ۱۳۹۰: ۶۳).

۵-۱. کابینه وحدت ملی: لیبی ساختار اجتماعی - سیاسی قبیله‌ای دارد و بیش از ۱۴۰ قبیله در این کشور وجود دارد. با این حال، تنها یک‌چهارم قبایل لیبی در ساختار سیاسی

این کشور ایفای نقش می‌کند. موضوع مهم این است که نگرش قبیله‌ای برای لیبی نه تنها امنیت‌ساز نبوده، بلکه سبب تضعیف دولت و ارتش ملی و گسترش حضور شبه‌نظامیان و گروه‌های تروریستی در این کشور و افزایش خطر تجزیه تمامیت ارضی آن شده است (نیاکویی، ۱۳۹۰: ۲۳۹).

۶-۱. انقلابی‌گری و آسیب‌خیزش مردمی: اصولاً هر انقلابی بر اساس نقشه راه و مسیر پیش رو حرکت می‌کند. انقلاب لیبی در موج بیداری اسلامی خیلی سریع آغاز شد و سریع به نتیجه رسید. ابتدا عمده مطالبات انقلابیون حذف نظام قذافی بود که محقق شد. اگرچه در مطالبات ذاتی انقلاب لیبی نیل به آزادی، استقلال و حکومت اسلامی بود، ولی سؤال این است که آیا شاخص‌های آزادی غربی است یا اسلامی؟ در بحث استقلال، رابطه با نظام سلطه چگونه تعریف می‌شود؟ مهم‌تر از همه، شاخص‌های حکومت اسلامی چیست؟ آیا مدل سنوسی مناسب است یا ترکیبی از مدل‌های غربی و اسلامی، مدل ابداعی یا مدل دیگر؟ (همان منبع)

الف. فقدان الگوی حکومتی: اساساً اهل سنت به لحاظ نظری و عملی تاکنون الگویی ارائه نداده است. الگوی اخوان در فضای جهاد و مبارزه تدوین شده و برای اداره حکومت تاکنون مدلی ارائه نکرده است. طبعاً الگوی طالبان نیز در لیبی جایگاهی نخواهد داشت. حتی اگر شعارها و اهداف راهبردی مشخص شود، باید در قالب مدل حکومتی اجرا و محقق گردد؛ بنابراین داشتن مدل حکومتی بر اساس شعارهای اسلامی برای مردم بسیار ضروری است و بدون آن نمی‌توان اهداف انقلاب را محقق کرد (همان منبع: ۱۸).

ب. فقدان رهبری: خلأ رهبری در انقلابی با ویژگی‌های اسلامی هزینه‌های بسیاری را متوجه مردم و انقلاب خواهد کرد، حال اگر قرار باشد مردم همه چیز را با آزمون و خطا به دست آورند، درواقع نقش رهبری دینی با سیاسی است که افق‌ها و چشم‌انداز را ترسیم می‌کند. نبود رهبری، موجب سرگردانی مردم به‌عنوان پشتوانه اصلی انقلاب می‌شود؛ بنابراین ناگزیرند همه چیز را با آزمون و خطا به دست آورند که هزینه‌بر است (کاظمی، ۱۳۹۲: ۲۶).

پ. **فقدان ساختارهای سیاسی:** نبود معارضة در زمان قذافی و خنثی کردن جریان‌های سیاسی از سوی حکومت قذافی موجب شده است مردم ساختارهای سیاسی را از نو بنا کنند؛ در حالی که این نسل ساختارسازی سیاسی را تجربه نکرده است. همچنین به دلیل شور و حال انقلابی عمدتاً نخبگان صحنه را خالی کردند و بیشتر جوانان میدان‌دار صحنه هستند؛ در حالی که عمده این جوانان جامعه بیکار لیبی را تشکیل می‌دادند. غیبت نخبگان در صحنه عمل و شور و حال نظامی جوانان موجب تأخیر در ساختار سازی در لیبی خواهد شد (همان منبع).

ت. **فرهنگ موروثی قذافی:** غرور فردی، راحت‌طلبی، منفعت‌طلبی، مادی‌گرایی افراطی، تجمل‌گرایی، نگاه غیرخودی به دولت و وابستگی برخی افراد و تشکلات به قدرت‌های خارجی اساساً با روحیات انقلابی در تناقض است و ممکن است خسارت‌بار باشد. البته این ویژگی‌ها در بخشی از افراد جامعه وجود دارد که به همین میزان موجب خسارت می‌شود (همان منبع).

ث. **فساد اداری، اخلاقی و مواد مخدر:** باز شدن مرزهای لیبی و ورود بی‌رویه مواد مخدر و الکل و باز شدن مرزهای کشور به خارج و بالعکس، زمینه‌های فساد را توسعه خواهد داد (همان منبع).

۷-۱. **بازیگران خارجی و وضعیت قانون اساسی لیبی:** محتوای قانون اساسی در لیبی می‌تواند مسیر آینده انقلاب را تبیین و نظام مطلوب آینده را تعریف کند؛ بنابراین درگیری جدی بازیگران داخلی و خارجی در محتوای قانون اساسی متمرکز خواهد شد. اگر ارزش‌های اسلامی در قانون اساسی گنجانده نشود، مردم مخالفت خواهند کرد و اگر قانون اساسی در چارچوب‌های اسلامی بخواهد آزادی و استقلال خود را از مبانی اسلامی بگیرد. بازیگران خارجی با آن مخالفت خواهند کرد؛ بنابراین درگیری بسیار نزدیک و حساس و پیچیده باید منتظر تدوین و در واقع رأی‌گیری قانون اساسی شد، زیرا در نهایت مردم باید به قانون اساسی رأی بدهند، در صورتی که مطلوب مردم نباشد و نتواند رأی بگیرد، زمان تشکیلات حکومت به تأخیر خواهد افتاد. یکی از بحران‌های اساسی پیش روی انقلاب

تدوین و برگزاری انتخابات قانون اساسی است. اگر مردم در این مرحله موفق نشوند، حرکت انقلابی متوقف می‌شود و در صورت پیروزی در این شرایط می‌توانند مبنای صحیحی برای آینده انقلاب خود پایه‌گذاری کنند (نیاکویی، ۱۳۹۰: ۲۳۷).

۲. علل شکست خیزش‌های مردمی از نگاه مقام معظم رهبری

رهبر معظم انقلاب در مورخه ۱۳۹۰/۵/۱۶ در دیدار مسئولان نظام در خصوص تحولات لیبی فرمودند: «البته من در مورد مسائل لیبی نگرانم. در لیبی، سیاست غرب، سیاست بسیار رذیلانه و مودیانه‌ای است. این‌ها از قیام مردم سوءاستفاده کردند. برای آن‌ها، ماندن و جا پا باز کردن در لیبی خیلی مهم است. اولاً مسئله‌ی نفت لیبی است که برایشان مهم است، ثانیاً فضای وسیع این کشور است که می‌توانند در جاهای مختلفش پایگاه بزنند، ثالثاً اشراف بر کشور مصر و کشور تونس؛ دو تا کشور انقلابی. در شرق لیبی مصر است، در غرب لیبی تونس است؛ علاوه بر اینکه از آنجا می‌توانند بر سودان و بر الجزایر و بر همه‌ی کشورهای این منطقه مسلط باشند. می‌خواهند آنجا جاپا محکم کنند. می‌خواهند زیرساخت‌های این کشور را ویران کنند تا بعد اگر راه‌های دیگر ممکن نشد، از این طریق خودشان را در لیبی تثبیت کنند. الآن دارند زیرساخت‌ها را ویران می‌کنند. به اسم حمایت از مردم، جاده‌ها ویران می‌شود؛ پالایشگاه‌ها ویران می‌شود؛ مختصر کارخانه‌هایی که دارند، ویران می‌شود. باید این‌ها ساخته بشود. مردم لیبی خودشان این توانایی را ندارند؛ این‌ها به بهانه‌ی ساختن، آنجا می‌آیند. من از مسئله‌ی لیبی نگرانم» (ثحاته و وحید، ۱۳۹۰: ۴۵-۴۰).

الف) شکست الگوهای غیر اسلامی و رشد اسلام‌خواهی: مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص شکست الگوهای مادی و جایگزینی اسلام به‌جای آن‌ها می‌فرمایند: همچنان که تحولات دهه ۵۰ و ۶۰ میلادی در تعدادی از این کشورهایی که به رژیم‌های غالباً متمایل به تفکرات و ایدئولوژی‌های مادی منتهی شد و به اقتضای طبیعت خود پس از چندی در دام قدرت‌های استکباری و استعماری غرب گرفتار آمد، تجربه‌های

درس آموزی هستند که سهم وافری در شکل دادن به اندیشه‌ی عمومی و عمق کنونی دنیای اسلام دارند (امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، بیانات در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی ۱۳۹۰/۶/۲۶).

ب) احساس سرخوردگی، تحقیر تاریخی و بازگشت به هویت اسلامی: رهبر معظم انقلاب یکی از علل عمده قیام ملت‌های منطقه را احساس سرخوردگی و تحقیری می‌داند که توسط استعمارگران و حکومت‌های دست‌نشانده بر آن‌ها تحمیل شده است، ایشان در این باره می‌فرمایند: در طول سالیان متمادی دشمنان و مستکبران و اشغالگران و مداخله‌گران، ملت‌ها را استثمار کردند، در عین حال آن‌ها را تحقیر و ذلیل کردند، ملت‌های مظلوم به دنبال کرامت خود هستند (امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، بیانات در دیدار با مسئولین نظام در عید مبعث ۱۳۹۰/۴/۹).

پ) تلاش شخصیت‌های بزرگ فکری جهادی و جریان‌ساز اسلامی: مقام معظم رهبری حضور شخصیت‌های فکری و جهادی بزرگ و جریان‌ساز اسلامی در مصر، عراق، ایران، هند و کشورهای دیگری از آسیا و آفریقا در صدوپنجاه سال اخیر را پیش‌زمینه‌های وضع کنونی دنیای اسلام می‌داند. (امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، بیانات در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی ۱۳۹۰/۶/۲۶).

ت) استعمار و حضور قدرت‌های غربی در منطقه: رهبر معظم انقلاب در این مورد می‌فرماید: ملت‌ها فقط مشکیشان این نیست که با این دیکتاتور مواجه‌اند [با فقط] با یک آدم مستبد مواجه‌اند، مشکیشان این است که این دیکتاتور عقبه‌ای از قدرت‌های بین‌المللی دارند، آن‌ها هستند که دارند منافع این کشور و این ملت را پایمال و نابود می‌کنند، مشکل دوران استعمار است، با این دید که نگاه کنیم، همه مسائل درست تحلیل می‌شوند، قضایای امروز هم همین جور است (امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، بیانات در دیدار با مردم فارس ۱۳۹۰/۲/۳).

ث) بحران فلسطین: مقام معظم رهبری تأثیر بحران فلسطین را در بیداری اسلامی چنین بیان داشته‌اند: ظلم و زورگویی روزافزون رژیم صهیونیستی و همراهی برخی حکام مستبد و فاسد و مزدور آمریکا با آن از یک‌سو و سر برآوردن مقاومت جانانه فلسطینی و لبنانی و پیروزی معجزه‌آسای جوانان مؤمن در جنگ‌های لبنان ۳۳ و ۲۲ روزه غزه از سوی دیگر، از جمله‌ی عوامل مهمی بودند که اقیانوس به‌ظاهر آرام ملت‌های مصر و تونس و لیبی و دیگر کشورهای منطقه را به تلاطم درآوردند، انتفاضه اقصی حتی در خارج از مرزهای

جغرافیایی فلسطین، عموم ملت‌های مسلمان و عرب را به صحنه بکشاند. (امام خامنه‌ای (مدظله‌
العالی)، بیانات در اجلاس بین‌المللی حمایت از انتفاضه فلسطین ۱۳۹۰/۷/۹).

ج) وجود حکومت‌های فاسد، غرب‌گرا و غیرمردمی: مقام معظم رهبری اگرچه بسیاری از حکومت‌های منطقه را رژیم‌های وابسته، فاسد و غیرمردمی می‌دانند، اما منشأ اصلی این مسئله را عقبه‌ی بین‌المللی این رژیم‌ها می‌دانند و نوک پیکان انتقادات خود را متوجه دست‌های آشکار و نهان بین‌المللی حامی چنین رژیم‌هایی کرده‌اند، ایشان در این مورد می‌فرمایند: ملت‌ها فقط مشکلشان این نیست که با این دیکتاتور مواجه‌اند [یا فقط] با یک آدم مستبد مواجه‌اند، مشکلشان این است که این دیکتاتور عقبه‌ای از قدرت‌های بین‌المللی دارند، آن‌ها هستند که دارند منافع این کشور و این ملت را پایمال و نابود می‌کنند (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، بیانات در دیدار با مردم فارس ۱۳۹۰/۲/۳).

روش‌شناسی و جامعه آماری

تحقیق حاضر از آن جهت که تلاش دارد تا به کشف و ارائه آسیب‌ها پیرامون خیزش مردمی در کشور لیبی پردازد و نتایج تحقیق در برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و سیاست‌گذاری مرتبط با جهان اسلام با کاربری جمع جهانی بیداری اسلامی قابل بهره‌برداری است؛ از نوع تحقیقات کاربردی به شمار می‌رود. مطالعه حاضر به روش آمیخته (موردی زمینه‌ای / کلان نگر- جزء نگر) و با رویکرد تبیینی و اکتشافی انجام شده است.

جامعه آماری و حجم نمونه

۱. جامعه اسنادی: کلیه اسناد، کتب، نشریات و آرشیوهای دیجیتال موجود پیرامون موضوع تحقیق.

۲. جامعه خبرگی: کلیه خبرنگاران، نخبگان و متولیان مربوط در داخل کشور ج.ا.ایران آشنا با پدیده بیداری اسلامی و آسیب‌های مترتب بر خیزش مردمی در کشور لیبی که دارای ویژگی مشترک مطروحه باشند: صاحب‌نظر و دارای شناخت و قدرت تجزیه و تحلیل

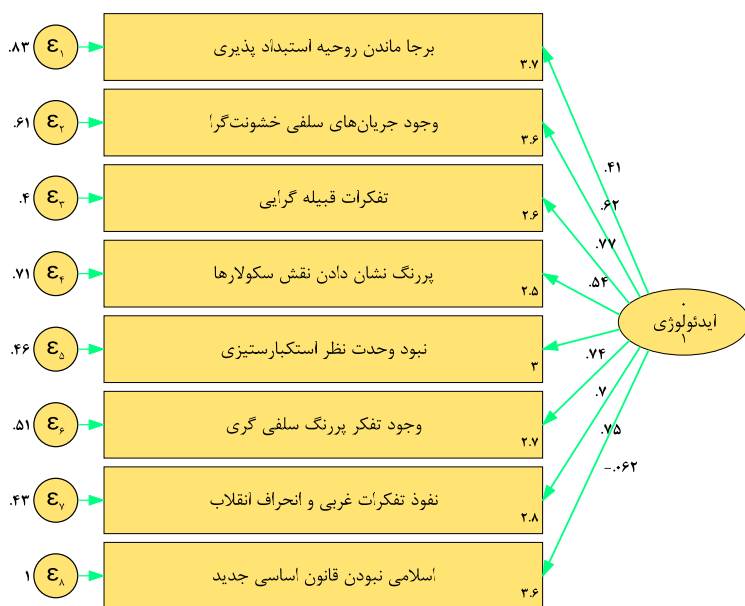
در حوزه مورد تحقیق؛ صاحب‌نظر و متخصص در زمینه روابط بین‌الملل؛ دارای مدرک دکتری در حوزه مورد مطالعه؛ دارای سابقه اجرایی، مدیریتی و پژوهشی به تعداد ۴۰ نفر برآورد که به‌صورت هدفمند انتخاب گردیدند.

روش و ابزارهای گردآوری داده‌ها

روش اسنادی، از طریق ابزارهای کتابخانه‌ای (فیش‌برداری) از قبیل اسناد، مدارک و مستندات و روش میدانی از طریق انجام مصاحبه‌های عمیق و کاربردی با خبرگان این حوزه و توزیع پرسشنامه‌های مرتبط است.

تجزیه و تحلیل

۱) ایدئولوژی: در خصوص میزان تأثیرگذاری شاخص‌های مؤلفه ایدئولوژی در انحراف خیزش مردمی کشور لیبی هشت شاخص اول با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفتند.

شکل ۱- مدل مؤلفه ایدئولوژی

Standardized	OIM		z	P> z	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
Measurement index1						
Ideology	.4111896	.145353	2.83	0.005	.126303	.6960763
_cons	3.735523	.4465721	8.36	0.000	2.860258	4.610788
index2						
Ideology	.6225512	.1126635	5.53	0.000	.4017348	.8433677
_cons	3.639908	.4365909	8.34	0.000	2.784205	4.49561
index3						
Ideology	.7743609	.0822365	9.42	0.000	.6131803	.9355414
_cons	2.647977	.3356297	7.89	0.000	1.990155	3.3058
index4						
Ideology	.5430673	.1256541	4.32	0.000	.2967898	.7893448
_cons	2.465591	.317788	7.76	0.000	1.842738	3.088444
index5						
Ideology	.7353078	.0894804	8.22	0.000	.5599295	.9106862
_cons	3.011017	.3719245	8.10	0.000	2.282059	3.739976
index6						
Ideology	.6993155	.0975358	7.17	0.000	.5081489	.8904821
_cons	2.746447	.3453797	7.95	0.000	2.069516	3.423379
index7						
Ideology	.753004	.0855895	8.80	0.000	.5852517	.9207562
_cons	2.811268	.3518385	7.99	0.000	2.121677	3.500859
index8						
Ideology	-.062413	.1705938	-0.37	0.714	-.3967706	.2719447
_cons	3.555505	.4278086	8.31	0.000	2.717016	4.393995
var (e. index1)	.8309231	.1195353			.6267701	1.101573
var (e. index2)	.61243	.1402776			.3909201	.9594556
var (e. index3)	.4003652	.1273614			.2146238	.7468523
var (e. index4)	.7050779	.1364773			.4824759	1.030383
var (e. index5)	.4593224	.1315913			.2619732	.8053382
var (e. index6)	.5109578	.1364165			.3027816	.8622646
var (e. index7)	.432985	.1288984			.2415865	.7760204
var (e. index8)	.9961046	.0212945			.9552304	1.038728
var (Ideology)	1	(constrained)				

LR test of model vs. saturated: chi2(20) = 13.91, Prob > chi2 = 0.8351

با توجه به اطلاعات جدول بالا نتایج زیر به دست می‌آید:

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص «برجا ماندن روحیه استبدادپذیری» که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی دار است.
- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص «وجود جریان‌های سلفی خشونت‌گرا» که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی دار است.
- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص «تفکرات قبیله‌گرایی» که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص «پرننگ نشان دادن نقش سکولارها» که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص «نبود وحدت نظر استکبارستیزی» که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (وجود تفکر پرننگ سلفی-گری) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

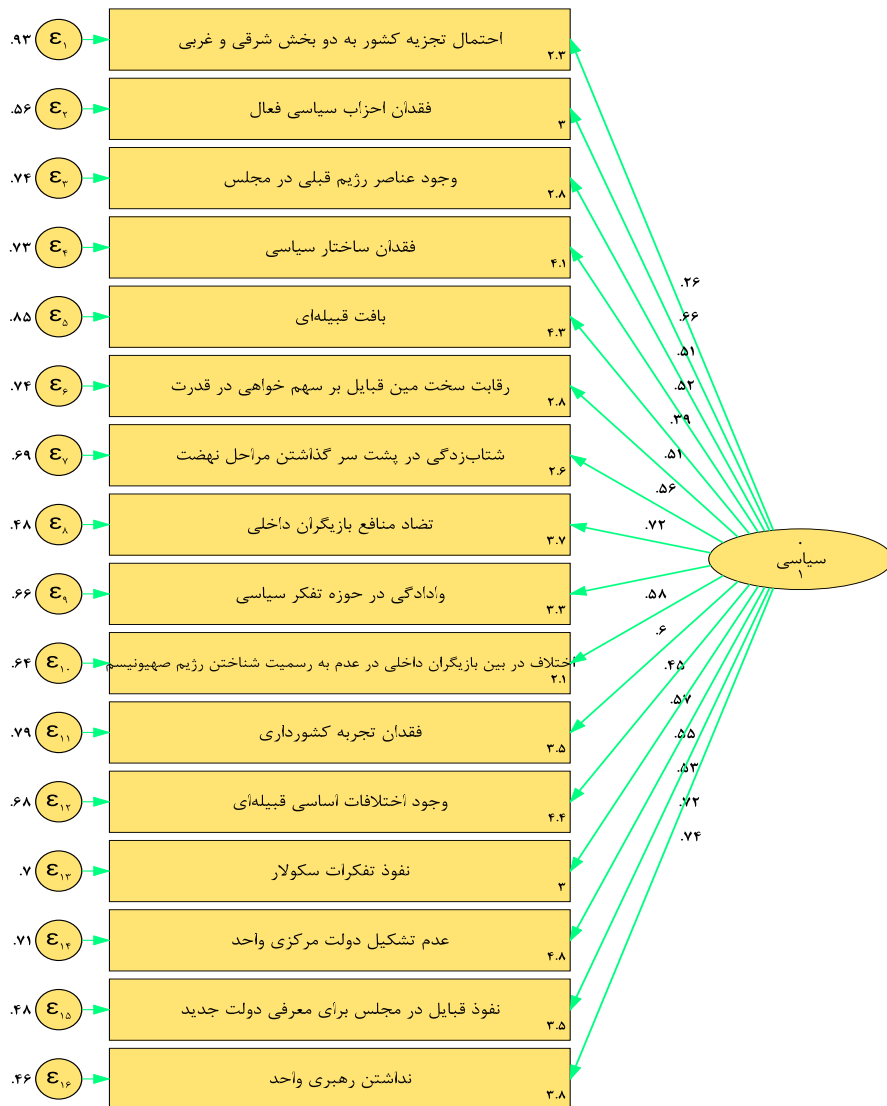
- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (نفوذ تفکرات غربی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (اسلامی نبودن قانون اساسی جدید) که از سطح خطای ۰,۰۵ بزرگ‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد نکرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار نیست.

با توجه به بزرگی ضرایب استاندارد به‌دست‌آمده در جدول شاخص‌ها به ترتیب اهمیت نشان داده شده‌اند:

جدول ۲- رتبه‌بندی شاخص‌های در نظر گرفته‌شده

رتبه	نام متغیر	ضریب استاندارد
۱	تفکرات قبیله‌گرایی	۰,۷۷
۲	نفوذ تفکرات غربی	۰,۷۵
۳	نبود وحدت نظر استکبارستیزی	۰,۷۳
۴	وجود تفکر پرننگ سلفی‌گری	۰,۶۹
۵	وجود جریان‌های سلفی خشونت‌گرا	۰,۶۲
۶	پرننگ نشان دادن نقش سکولارها	۰,۵۴
۷	برجا ماندن روحیه استبدادپذیری	۰,۴۱
۸	اسلامی نبودن قانون اساسی جدید	۰,۰۶

شکل ۲- مدل مؤلفه سیاسی

۲) سیاسی: در خصوص میزان تأثیرگذاری شاخص‌های مؤلفه سیاسی در انحراف خیزش مردمی کشور لیبی ۱۶ شاخص با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفتند.

Standardized	OIM		z	P> z	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
Measurement						
index10						
Siyasi	.255972	.1604686	1.60	0.111	-.0585407	.5704848
_cons	2.306804	.3025175	7.63	0.000	1.713881	2.899728
index11						
Siyasi	.6600885	.1036954	6.37	0.000	.4568492	.8633277
_cons	3.024292	.3732684	8.10	0.000	2.292699	3.755884
index12						
Siyasi	.5134323	.1291369	3.98	0.000	.2603285	.766536
_cons	2.810195	.3517314	7.99	0.000	2.120814	3.499576
index13						
Siyasi	.5153796	.1291188	3.99	0.000	.2623115	.7684477
_cons	4.077583	.4825283	8.45	0.000	3.131845	5.023321
index14						
Siyasi	.386023	.1484255	2.60	0.009	.0951143	.6769318
_cons	4.345991	.5109751	8.51	0.000	3.344499	5.347484
index15						
Siyasi	.505503	.1285652	3.93	0.000	.2535199	.7574862
_cons	2.80267	.3509801	7.99	0.000	2.114762	3.490579
index16						
Siyasi	.5577912	.1255892	4.44	0.000	.3116408	.8039416
_cons	2.600764	.3309829	7.86	0.000	1.95205	3.249479
index17						
Siyasi	.7241995	.0923765	7.84	0.000	.5431449	.9052541
_cons	3.671704	.4399064	8.35	0.000	2.809503	4.533904
index18						
Siyasi	.5793184	.1173852	4.94	0.000	.3492477	.8093891
_cons	3.267827	.3981	8.21	0.000	2.487565	4.048089
index19						
Siyasi	.600806	.1171888	5.13	0.000	.3711201	.8304919
_cons	2.087283	.2818854	7.40	0.000	1.534798	2.639768
index20						
Siyasi	.4534158	.1403575	3.23	0.001	.17832	.7285115
_cons	3.547973	.4270262	8.31	0.000	2.711017	4.384929
index21						
Siyasi	.5676944	.1213765	4.68	0.000	.3298008	.805588
_cons	4.433059	.5202404	8.52	0.000	3.413406	5.452711
index22						
Siyasi	.5460411	.1287712	4.24	0.000	.2936543	.798428
_cons	3.023668	.3732051	8.10	0.000	2.292199	3.755136
index23						
Siyasi	.5348663	.1273296	4.20	0.000	.2853048	.7844277
_cons	4.839056	.5636539	8.59	0.000	3.734314	5.943797
index24						
Siyasi	.7236561	.0887706	8.15	0.000	.5496689	.8976433
_cons	3.474525	.4194091	8.28	0.000	2.652498	4.296552
index25						
Siyasi	.7359588	.0890464	8.26	0.000	.5614311	.9104866
_cons	3.795861	.4528874	8.38	0.000	2.908218	4.683504
var (e.index10)	.9344783	.082151			.7865733	1.110195
var (e.index11)	.5642832	.1368963			.3507469	.9078214
var (e.index12)	.7363873	.1326061			.517398	1.048064
var (e.index13)	.7343839	.1330904			.5148281	1.047572
var (e.index14)	.8509862	.1145914			.6535851	1.108008
var (e.index15)	.7444667	.1299802			.5287248	1.04824
var (e.index16)	.688869	.1401051			.4623976	1.026261
var (e.index17)	.4755351	.133798			.2739592	.8254281
var (e.index18)	.6643902	.1360068			.4448099	.9923663
var (e.index19)	.6390321	.1408155			.4149102	.984218
var (e.index20)	.7944142	.1272806			.5803205	1.087492
var (e.index21)	.677723	.1378095			.4549538	1.009572
var (e.index22)	.7018391	.1406287			.4738936	1.039428
var (e.index23)	.7139181	.1362086			.4911876	1.037646
var (e.index24)	.4763218	.1284788			.2807405	.8081574
var (e.index25)	.4583646	.131069			.2617042	.8028075
var (Siyasi)		1 (constrained)				

LR test of model vs. saturated: $\chi^2(104) = 235.43$, Prob > $\chi^2 = 0.0000$

با توجه به اطلاعات جدول بالا نتایج زیر به دست می‌آید:

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص «احتمال تجزیه کشور به دو بخش شرقی و غربی» که از سطح خطای ۰,۰۵ بزرگ تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد نکرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار نیست.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (فقدان احزاب سیاسی فعال) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (وجود عناصر رژیم قبلی در مجلس) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (فقدان ساختار سیاسی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (بافت قبیله‌ای) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (رقابت سخت در قبایل در سهم‌خواهی از قدرت) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (شتاب‌زدگی در پشت سر گذاشتن مراحل نهضت) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (تضاد منافع بازیگران داخلی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (وادادگی در حوزه تفکر سیاسی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (اختلاف در بین بازیگران داخلی در به رسمیت شناختن رژیم صهیونیستی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (فقدان تجربه کشورداری) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (وجود اختلافات اساسی قبیله‌ای) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (نفوذ تفکرات سکولار) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (عدم تشکیل دولت مرکزی واحد) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (نفوذ قبایل در مجلس) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (نداشتن رهبری واحد) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی دار است.
با توجه به بزرگی ضرایب استاندارد به دست آمده در جدول شاخص ها به ترتیب اهمیت نشان داده شده اند.

جدول ۳- رتبه بندی شاخص های در نظر گرفته شده

رتبه	نام متغیر	ضریب استاندارد
۱	نداشتن رهبری واحد	۰,۷۴
۲	تضاد منافع بازیگران داخلی	۰,۷۲
۳	نفوذ قبایل در مجلس	۰,۷۲
۴	فقدان احزاب سیاسی فعال	۰,۶۶
۵	اختلاف در بین بازیگران داخلی در به رسمیت شناختن رژیم صهیونیستی	۰,۶۰
۶	وادادگی در حوزه تفکر سیاسی	۰,۵۸
۷	وجود اختلافات اساسی قبیله ای	۰,۵۷
۸	شتاب زدگی در پشت سر گذاشتن مراحل نهضت	۰,۵۶
۹	نفوذ تفکرات سکولار	۰,۵۵
۱۰	عدم تشکیل دولت مرکزی واحد	۰,۵۳
۱۱	فقدان ساختار سیاسی	۰,۵۲
۱۲	وجود عناصر رژیم قبلی در مجلس	۰,۵۱
۱۳	رقابت سخت در قبایل در سهم خواهی از قدرت	۰,۵۱
۱۴	فقدان تجربه کشورداری	۰,۴۵
۱۵	بافت قبیله ای	۰,۳۹
۱۶	احتمال تجزیه کشور به دو بخش شرقی و غربی	۰,۲۶

۳) اجتماعی - فرهنگی: در خصوص میزان تأثیرگذاری شاخص های مؤلفه اجتماعی - فرهنگی در انحراف خیزش مردمی کشور لیبی شش شاخص با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفتند.

شکل ۳- مدل شاخص اجتماعی-فرهنگی

Standardized	OIM		z	P> z	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
Measurement						
index26						
EjtemaieFarhangi	.789986	.0843742	9.36	0.000	.6246157	.9553564
_cons	3.172724	.3883648	8.17	0.000	2.411543	3.933905
index27						
EjtemaieFarhangi	.7180227	.0942474	7.62	0.000	.5333012	.9027441
_cons	2.219551	.294245	7.54	0.000	1.642842	2.796261
index28						
EjtemaieFarhangi	.7039525	.1014309	6.94	0.000	.5051515	.9027535
_cons	3.198616	.3910106	8.18	0.000	2.432249	3.964983
index29						
EjtemaieFarhangi	.7680106	.0887381	8.65	0.000	.5940872	.9419341
_cons	3.182669	.3893806	8.17	0.000	2.419497	3.945841
index30						
EjtemaieFarhangi	.5660415	.1251085	4.52	0.000	.3208334	.8112496
_cons	3.88752	.4625042	8.41	0.000	2.981029	4.794012
index31						
EjtemaieFarhangi	.3654321	.1537364	2.38	0.017	.0641144	.6667498
_cons	4.777778	.5570812	8.58	0.000	3.685919	5.869637
var(e.index26)	.3759221	.1333088			.1876058	.7532679
var(e.index27)	.4844434	.1353435			.2801786	.8376281
var(e.index28)	.5044509	.1428051			.2896357	.878589
var(e.index29)	.4101597	.1363036			.2138371	.7867248
var(e.index30)	.679597	.1416332			.4517047	1.022465
var(e.index31)	.8664594	.1123604			.6719956	1.117198
var(EjtemaieFarhangi)	1	(constrained)				

LR test of model vs. saturated: chi2(9) = 12.11, Prob > chi2 = 0.2071

با توجه به اطلاعات جدول بالا نتایج زیر به دست می‌آید:

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص بیست و دوم «اختلاف پارادایمی میان جوانان انقلابی و رهبران سالخورده» که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص بیست و ششم (فعالیت گسترده گروه‌های اجتماعی با گرایش‌های ضد دینی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص بیست و ششم (فعالیت گسترده گروه‌های اجتماعی با گرایش‌های ضد دینی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص بیست و پنجم (استحاله فرهنگی نهضت اسلامی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

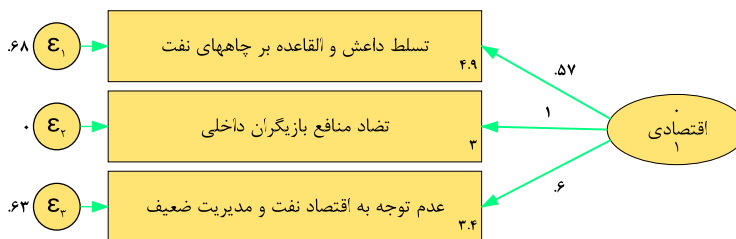
- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص بیست و سوم (افزایش منازعات مذهبی در اثر فعالیت رسانه‌های افراط‌گرا) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص بیست و هفتم (فقر فرهنگی و فقهی مردم و علما) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچکتر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

جدول ۴-رتبه‌بندی شاخص‌های در نظر گرفته‌شده

رتبه	نام متغیر	ضریب استاندارد
۱	فقر فرهنگی و فقهی مردم و علما	۰,۷۸
۲	استحاله فرهنگی نهضت اسلامی	۰,۷۶
۳	فعالیت گسترده گروه‌های اجتماعی با گرایش‌های ضد دینی	۰,۷۱
۴	فعالیت گسترده گروه‌های اجتماعی با گرایش‌های ضد دینی	۰,۷۰
۵	افزایش منازعات مذهبی در اثر فعالیت رسانه‌های افراط‌گرا	۰,۵۶
۶	اختلاف پارادایمی میان جوانان انقلابی و رهبران سالخورده	۰,۳۶

۴) اقتصادی: در خصوص میزان تأثیرگذاری شاخص‌های مؤلفه اقتصادی در انحراف خیزش مردمی کشور لیبی سه شاخص با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفتند.

شکل ۴- مدل مؤلفه اقتصادی

Standardized	OIM		z	P> z	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
Measurement						
index32						
Eghtesadi	.566852	.1271605	4.46	0.000	.317622	.8160821
_cons	4.89763	.569263	8.60	0.000	3.781895	6.013366
index33						
Eghtesadi	1	.1234878	8.10	0.000	.7579684	1.242032
_cons	2.970661	.4139609	7.18	0.000	2.159313	3.78201
index34						
Eghtesadi	.6043715	.1231208	4.91	0.000	.3630591	.8456839
_cons	3.428908	.4140979	8.28	0.000	2.617291	4.240525
var(e.index32)	.6786788	.1441624			.4475641	1.029137
var(e.index33)	0	.2469756			.	.
var(e.index34)	.6347351	.1488214			.4008832	1.005003
var(Eghtesadi)	1	(constrained)				

LR test of model vs. saturated: $\chi^2(0) = 1.46$, Prob > $\chi^2 = .$

با توجه به اطلاعات جدول بالا نتایج زیر به دست می‌آید:

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (تضاد منافع بازیگران داخلی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی دار است.

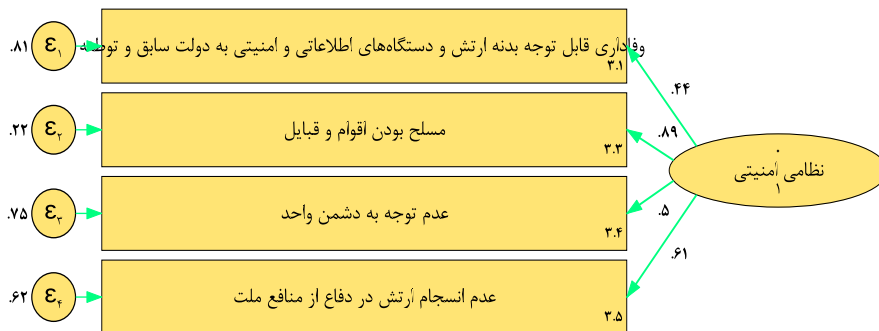
- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (عدم توجه به اقتصاد نفت و مدیریت ضعیف) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (تسلط داعش و القاعده بر چاه‌های نفت) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی دار است.

جدول ۵- رتبه‌بندی شاخص‌های در نظر گرفته شده

رتبه	نام متغیر	ضریب استاندارد
۱	تضاد منافع بازیگران داخلی	۱
۲	عدم توجه به اقتصاد نفت و مدیریت ضعیف	۰,۶۰
۳	تسلط داعش و القاعده بر چاه‌های نفت	۰,۵۷

۵) مؤلفه نظامی-امنیتی: در خصوص میزان تأثیرگذاری شاخص‌های مؤلفه نظامی امنیتی در انحراف خیزش مردمی کشور لیبی چهار شاخص با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفتند.

شکل ۵- مدل مؤلفه نظامی-امنیتی

Standardized	OIM		z	P> z	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
Measurement index35						
NezamiAmniati	.4358595	.1463505	2.98	0.003	.1490178	.7227011
_cons	3.058186	.3767045	8.12	0.000	2.319859	3.796514
index36						
NezamiAmniati	.8857901	.1716278	5.16	0.000	.5494059	1.222174
_cons	3.307937	.4022196	8.22	0.000	2.519601	4.096273
index37						
NezamiAmniati	.4959721	.1581887	3.14	0.002	.185928	.8060162
_cons	3.385309	.4101877	8.25	0.000	2.581356	4.189262
index38						
NezamiAmniati	.6143567	.1747724	3.52	0.000	.2718091	.9569043
_cons	3.454545	.4173411	8.28	0.000	2.636572	4.272519
var(e.index35)	.8100265	.1275765			.5948916	1.102962
var(e.index36)	.2153759	.3040523			.0135373	3.426595
var(e.index37)	.7540117	.1569143			.5014619	1.133752
var(e.index38)	.6225659	.2147452			.3166471	1.224038
var(NezamiAmniati)	1	(constrained)				

LR test of model vs. saturated: $\chi^2(2) = 5.58$, Prob > $\chi^2 = 0.0615$

با توجه به اطلاعات جدول بالا نتایج زیر به دست می‌آید:

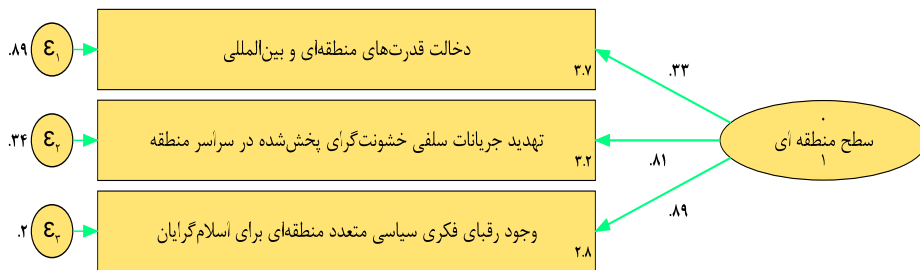
- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (وفاداری بدنه ارتش و دستگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی به دولت سابق و توطئه برای بحران‌سازی نهضت) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.
- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (عدم انسجام ارتش در دفاع از منافع ملت) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.
- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (عدم توجه به دشمن واحد) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (مسلح بودن اقوام و قبایل) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی دار است.

جدول ۶- رتبه بندی شاخص های در نظر گرفته شده

رتبه	نام متغیر	ضریب استاندارد
۲	مسلح بودن اقوام و قبایل	۰,۸۸
۴	عدم انسجام ارتش در دفاع از منافع ملت	۰,۶۱
۳	عدم توجه به دشمن واحد	۰,۴۹
۱	وفاداری بدنه ارتش و دستگاه های اطلاعاتی و امنیتی به دولت سابق و توطئه برای بحران سازی نهضت	۰,۴۳

۶) مؤلفه سطح منطقه ای: در خصوص میزان تأثیرگذاری شاخص های مؤلفه سطح منطقه ای در انحراف خیزش مردمی کشور لیبی سه شاخص با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفتند.

شکل ۶- مدل مؤلفه سطح منطقه ای

Standardized	OIM		z	P> z	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
Measurement						
index39						
SathMantagheie	.3316054	.155386	2.13	0.033	.0270544	.6361564
_cons	3.741657	.4472136	8.37	0.000	2.865135	4.61818
index40						
SathMantagheie	.813622	.1702567	4.78	0.000	.479925	1.147319
_cons	3.167984	.3878809	8.17	0.000	2.407752	3.928217
index41						
SathMantagheie	.8931126	.1803051	4.95	0.000	.5397211	1.246504
_cons	2.835516	.3542625	8.00	0.000	2.141175	3.529858
var(e.index39)	.8900379	.1030537			.7093352	1.116774
var(e.index40)	.3380193	.2770492			.0678071	1.685031
var(e.index41)	.2023498	.3220656			.0089394	4.580353
var(SathMantagheie)	1	(constrained)				

LR test of model vs. saturated: chi2(0) = 0.00, Prob > chi2 = .

با توجه به اطلاعات جدول بالا نتایج زیر به دست می‌آید:

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (دخالت قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (تهدید جریان‌ات سلفی خشونت‌گرای پخش ده در سراسر منطقه) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به دست آمده برای ضریب شاخص (وجود رقبای فکری سیاسی متعدد منطقه‌ای برای اسلام‌گرایان) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

جدول ۷- رتبه‌بندی شاخص‌های در نظر گرفته‌شده

رتبه	نام متغیر	ضریب استاندارد
۱	وجود رقبای فکری سیاسی متعدد منطقه‌ای برای اسلام‌گرایان	۰,۸۹
۲	تهدید جریان‌های سلفی خشونت‌گرای پخش ده در سراسر منطقه	۰,۸۱
۳	دخالت قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی	۰,۳۳

۷) مؤلفه سطح فرامنطقه‌ای: در خصوص میزان تأثیرگذاری شاخص‌های مؤلفه سطح فرامنطقه‌ای در انحراف خیزش مردمی کشور لیبی پنج شاخص با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفتند.

شکل ۷- مدل مؤلفه سطح فرامنطقه‌ای

	Standardized	Coef.	OIM Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]
Measurement						
index42						
SathFaraMantagheie		.6432268	.1112418	5.78	0.000	.4251968 .8612568
_cons		4.077211	.482489	8.45	0.000	3.13155 5.022872
index43						
SathFaraMantagheie		.7240549	.0908764	7.97	0.000	.5459405 .9021694
_cons		2.412946	.3126961	7.72	0.000	1.800073 3.025819
index44						
SathFaraMantagheie		.8157668	.0744638	10.96	0.000	.6698205 .9617131
_cons		3.080925	.3790135	8.13	0.000	2.338072 3.823778
index45						
SathFaraMantagheie		.6690323	.1084496	6.17	0.000	.4564749 .8815897
_cons		4.309145	.5070593	8.50	0.000	3.315327 5.302963
index46						
SathFaraMantagheie		.8093992	.0739404	10.95	0.000	.6644786 .9543198
_cons		3.770464	.4502277	8.37	0.000	2.888034 4.652894
var (e.index42)		.5862592	.1431075			.3633366 .9459547
var (e.index43)		.4757445	.131599			.2766413 .8181455
var (e.index44)		.3345246	.1214901			.1641705 .6816494
var (e.index45)		.5523958	.1451126			.3300976 .9243965
var (e.index46)		.344873	.1196947			.1746762 .6809021
var (SathFaraMantagheie)		1	(constrained)			

LR test of model vs. saturated: chi2(5) = 20.11, Prob > chi2 = 0.0012

با توجه به اطلاعات جدول بالا نتایج زیر به دست می‌آید:

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (مداخله و تلاش بازیگران خارجی جهت به شکست کشاندن انقلاب) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (الگوپردازی از کشورهای غربی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (نفوذ رژیم صهیونیستی در انقلاب لیبی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (توطئه بازیگران قدرت خارجی) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

- با توجه به احتمال به‌دست‌آمده برای ضریب شاخص (وادادگی اسلام‌گرایان به غرب و نفوذ استعمار در حاکمیت و نخبگان) که از سطح خطای ۰,۰۵ کوچک‌تر است فرض برابری این ضریب با عدد صفر را رد کرده و نتیجه می‌گیریم این ضریب از لحاظ آماری معنی‌دار است.

جدول ۸- رتبه‌بندی شاخص‌های در نظر گرفته‌شده

رتبه	نام متغیر	ضریب استاندارد
۱	نفوذ رژیم صهیونیستی در انقلاب لیبی	۰,۸۱
۲	وادادگی اسلام‌گرایان به غرب و نفوذ استعمار در حاکمیت و نخبگان	۰,۸۰
۳	الگوپردازی از کشورهای غربی	۰,۷۲
۴	توطئه بازیگران قدرت خارجی	۰,۶۶
۵	مداخله و تلاش بازیگران خارجی جهت به شکست کشاندن انقلاب	۰,۶۴

نتیجه گیری

در این مقاله بر اساس تجزیه و تحلیل های صورت پذیرفته و مستخرجه از یک مطالعه گروهی، روند انحراف خیزش مردمی کشور لیبی به شرح زیر احصا گردید:

۱. عوامل بُروز آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه ایدئولوژی از بعد عوامل درونی با منشأ داخلی:

رتبه تأثیر	آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه ایدئولوژی
۱	تفکرات قبیله گرایی
۲	نفوذ تفکرات غربی
۳	نبود وحدت نظر استکبارستیزی
۴	وجود تفکر پررنگ سلفی گری
۵	وجود جریان های سلفی خشونت گرا
۶	پررنگ نشان دادن نقش سکولارها
۷	برجا ماندن روحیه استبدادپذیری
۸	اسلامی نبودن قانون اساسی جدید

۲. عوامل بُروز آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه سیاسی از بعد عوامل درونی با منشأ داخلی:

رتبه تأثیر	آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه سیاسی
۱	نداشتن رهبری واحد
۲	تضاد منافع بازیگران داخلی
۳	نفوذ قبایل در مجلس
۴	فقدان احزاب سیاسی فعال
۵	اختلاف در بین بازیگران داخلی در به رسمیت شناختن رژیم صهیونیستی
۶	وادادگی در حوزه تفکر سیاسی
۷	وجود اختلافات اساسی قبیله ای
۸	شتاب زدگی در پشت سر گذاشتن مراحل نهضت
۹	نفوذ تفکرات سکولار
۱۰	عدم تشکیل دولت مرکزی واحد
۱۱	فقدان ساختار سیاسی
۱۲	وجود عناصر رژیم قبلی در مجلس
۱۳	رقابت سخت در قبایل در سهم خواهی از قدرت
۱۴	فقدان تجربه کشورداری
۱۵	بافت قبیله ای
۱۶	احتمال تجزیه کشور به دو بخش شرقی و غربی

۳. عوامل بروز آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه اجتماعی - فرهنگی از بعد عوامل درونی با منشأ داخلی:

رتبه تأثیر	آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه اجتماعی - فرهنگی
۱	فقر فرهنگی و فقهی مردم و علما
۲	استحاله فرهنگی نهضت اسلامی
۳	فعالیت گسترده گروه‌های اجتماعی با گرایش‌های ضد دینی
۴	فعالیت گسترده گروه‌های اجتماعی با گرایش‌های ضد دینی
۵	افزایش منازعات مذهبی در اثر فعالیت رسانه‌های افراط‌گرا
۶	اختلاف پارادایمی میان جوانان انقلابی و رهبران سالخورده

۴. عوامل بروز آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه اقتصادی از بعد عوامل درونی با منشأ داخلی:

رتبه تأثیر	آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه اقتصادی
۱	تضاد منافع بازیگران داخلی
۲	عدم توجه به اقتصاد نفت و مدیریت ضعیف
۳	تسلط داعش و القاعده بر چاه‌های نفت

۵. عوامل بروز آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه نظامی - امنیتی از بعد عوامل درونی با منشأ داخلی:

رتبه تأثیر	آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه نظامی - امنیتی
۱	مسلح بودن اقوام و قبایل
۲	عدم انسجام ارتش در دفاع از منافع ملت
۳	عدم توجه به دشمن واحد
۴	وفاداری بدنه ارتش و دستگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی به دولت سابق و توطئه برای بحران‌سازی نهضت

۶. عوامل بُروز آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه سطح منطقه‌ای از

بعد عوامل بیرونی با منشأ خارجی:

رتبه تأثیر	آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه سطح منطقه‌ای
۱	وجود رقبای فکری سیاسی متعدد منطقه‌ای برای اسلام‌گرایان
۲	تهدید جریانات سلفی خشونت‌گرای پخش ده در سراسر منطقه
۳	دخالت قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی

۷. عوامل بُروز آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه سطح فرامنطقه‌ای

از بعد عوامل بیرونی با منشأ خارجی:

رتبه تأثیر	آسیب و انحراف خیزش مردمی کشور لیبی در مؤلفه سطح فرامنطقه‌ای
۱	نفوذ رژیم صهیونیستی در انقلاب لیبی
۲	وادادگی اسلام‌گرایان به غرب و نفوذ استعمار در حاکمیت و نخبگان
۳	الگوپردازی از کشورهای غربی
۴	توطئه بازیگران قدرت خارجی
۵	مداخله و تلاش بازیگران خارجی جهت به شکست کشاندن انقلاب

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات قابل دسترسی در سایت معظم له: www.Khamenei.ir
- بذرافکن، مجید و جاودانی مقدم، مهدی (۱۳۹۱)، بیداری اسلامی و جنبش اسلامی در خاورمیانه، بیداری اسلامی در نظر و عمل، تهران؛ انتشارات دانشگاه امام صادق.
- بنیانیان، حسن (۱۳۸۷)، مدلی بر آسیب‌شناسی انقلاب اسلامی، آسیب‌شناسی انقلاب اسلامی (مجموعه مقالات).
- ثحاته، دنیا و وحید، مریم (۱۳۹۰)، عوامل دگرگونی در جهان عرب، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام.
- ثقفی عامری، ناصر (۱۳۹۰)، ناتو در غزه جدید، عملیات نظامی در لیبی، معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی.
- حقیقی، رضا (۱۳۹۰)، ابعاد سیاسی، حقوقی مداخله نظامی ناتو در لیبی، فصلنامه سیاست خارجی.
- داداندیش، پروین (۱۳۹۱)، تحولات لیبی، دکترین مسئولیت حمایت، فصلنامه‌ی روابط خارجی.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال و محسنی، سجاد (۱۳۹۴)، علل و عوامل بیداری اسلامی در خاورمیانه و شمال آفریقا (مطالعه‌ی موردی تونس، مصر، لیبی و یمن)، مجله سیاست دفاعی.
- سخاوتی، نصرالله (۱۳۹۳)، «جنبش‌های اسلامی معاصر در شمال آفریقا (الجزایر، لیبی، مراکش و تونس) با تأکید بر مبانی معرفت‌شناسی، کلامی و فلسفی» حوزه علمیه قم.
- کاظمی، علی اصغر و آقا علیخانی، مهدی (۱۳۹۲)، ارزیابی کاربرد دکترین مسئولیت حمایت در مداخله‌ی بشردوستانه (مورد بحران لیبی)، فصلنامه مطالعات بین‌المللی (ISI).
- کردونی، ندا و کردونی، روزبه (۱۳۹۳)، بحران لیبی و اقدامات شورای امنیت، فصلنامه مطالعات خاورمیانه.
- مجتهدزاده، سپنتا و نبی، فاطمه (۱۳۹۱)، تبیین مفهوم مداخله‌ی بشردوستانه در حقوق بین‌الملل با تأکید بر قضیه لیبی، فصلنامه مطالعات بین‌الملل (ISJ).
- مشتاقی، الله کرم (۱۳۹۱)، مفهوم بیداری اسلامی و ریشه‌های آن از نگاه مقام معظم رهبری، مجموعه مقالات همایش نظریه بیداری اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ناشر نهضت نرم‌افزاری وابسته به انتشارات انقلاب اسلامی.

- مطهری، مرتضی (۱۳۸۷)، «مجموعه آثار استاد مطهری»، تهران: صدرا.
- معین، محمد (۱۳۷۱)، فرهنگ معین، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- نیاکویی، سید امیر (۱۳۹۰)، تحولات اخیر خاورمیانه و شمال آفریقا، ریشه‌ها و پیامدهای متفاوت، فصلنامه روابط خارجی.
- هدایت، محمد (۱۳۹۲)، «نقش بیداری اسلامی بر توسعه دموکراسی در کشورهای مصر، تونس و لیبی»، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - دانشگاه اصفهان - دانشکده اقتصاد و علوم اداری.
- الویری، محسن (۱۳۹۰)، «بیداری اسلامی، چشم‌انداز آینده و هدایت آن، مجموعه مقالات هفدهمین اجلاس بین‌المللی وحدت اسلامی»، ج یک.
- یوسفی، بتول (۱۳۹۱)، مبانی نظری بیداری اسلامی در قرن اخیر، نشر نهضت نرم‌افزاری وابسته به موسسه پژوهشی انقلاب اسلامی.